

... antadà ...

pravce

Renzo Gariup

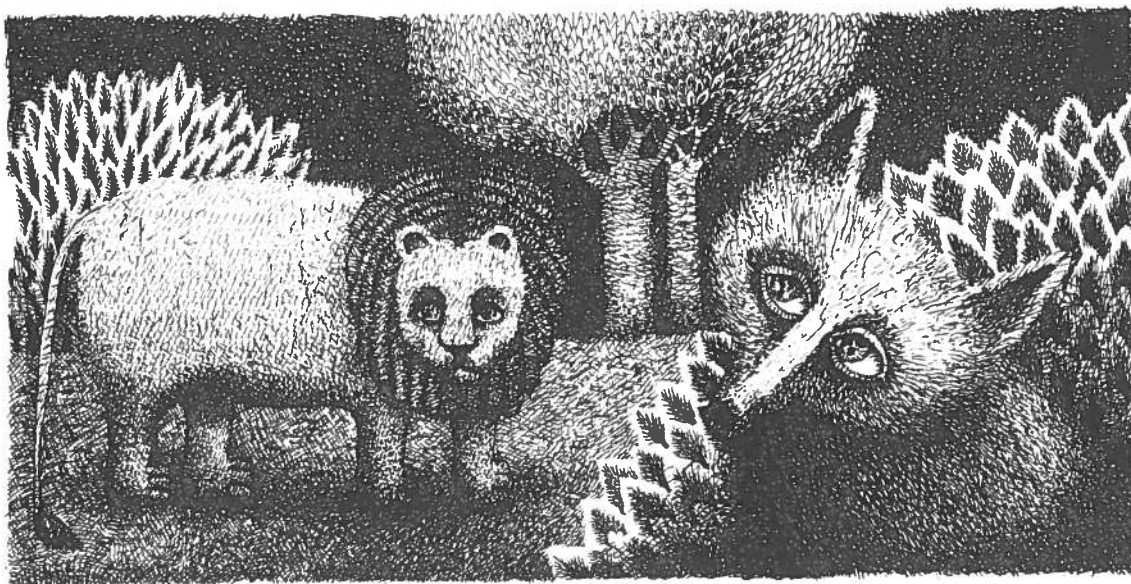
Kulturno društvo Rečan

... antadã ...

pravce

Zapisal: Renzo Gariup

Ilustrirala: Luisa Tomasetig

MODRA LESICA, VUK AN LEV

Vsi vesta, de vuk an lesica se niesta maj mogla videt an sta se jih nimar uganjala vsake sort.

Adan je mocjan, lesica je pa buj modra.

An dan vuk je šu po host an je srecju lesico, ki ga je vprašala:

»Kuo gre?«

»Eh...,« je jau, »lačan sam, lačan sam, na viem, kje najdit za jest.«

»Sa si nauman,« je jala lesica, »biež v vas, ponoc, na manjka kakooš an vsake sort reči za jest.«

Tekrat nie bluo luči, judje so hodil zagoda ležat an vuk je hodu brez skarbi po vas, v tami.

Je šu mimo nieke kleti an ču dobar duh. Je pogledu skuoze majhano okno an je vidu vse puno siera, salame, klobase.

Kumi se je zbasu notar an se je takuo najedu, takuo najedu, de je jau: »Čeglih na ušafam nič za štirnajst dni, sam dobar.«

Potle pa je teu iti nazaj uon skuoze okno, pa se je biu takuo najedu, de je imeu trebuh previc debeu an nie mu vic po okne, takuo je muoru v kliet ostat celo nuoc.

Drug dan so ga ušafal v kliet an takuo so ga natepli, de kumi je uteku nazaj v host, kjer je srecju nazaj lesico.

»Ja, si me lepuo naštimala naco,« je jau, »pa boš videla, jo placjaš!«
An lesica se je ustrašla, se ga je bala.

Lepuo vesta, otroc, de lev je kraj od vse žvine, pa tekrat je biu bolan an nie mu do hrane, kier nie mu hodit po host. Lesica ga je šla an dan gledat an mu je jala:

»Ti poviem ist za medežino, za de ozdraveš, ti muoraš sniest možgenje od dneva vuka.«

»Ja,« je jau lev, »kuo ujamem ist vuka, za de mu sniem možgenje, če se na morem še gibat.«

»Oh, ne buoj se nič,« je jala lesica, »ti ga pošjam jest tle.«

An je šla gledat vuka v host an mu jala:

»Al vieš, de naš kraj je bolan an bi te rad videu, zak se čuje par kraj? Bi te rad postavu za kraja na njega mest!!«

Vuk vas veseu jo je vprašu:

»Kje je, de ga grem gledat?«

Šu ga je gledat, an lev ga je pa čaku za ga sniest.

Kar je paršu blizu, ga je teu zagrabst, pa vuk mu je uteku an šu pravit lesic:

»Sa me je teu sniest!!«

»Nee,« je jala lesica, »si narodan, te je teu objet za te pozdravet.«

Vuk se je varnu, je šu buj blizu an lev ga je hitro zagrabu, čeglih je biu bolan, ga je ščedu, an kier je biu lačan, ga je začeu kar hitro jest od zad.

Lesica je hitro parletiel, no jamo tu glavo nardila an mu je vejedla možgenje.

Takuo de lev, kar je paršu do glave, je gledu, kje je možgenje.

»Kuo,« je jau, »tel vuk niema možgenja, kuo ozdravem?«

»Hahaha,« je jala lesica, »ka češ rec, de če je biu imeu možgenje, ti je biu sam paršu cju usta?«

ŠKRAKJAC "ŠIVAN TANČEK"

Na viem, če vsi poznata škrakjace an ali vesta, kake fardamane so jih uganjal po naših dolinah.

Dostikrat so ljudi vozil cele noci po hosteh an nevarnih prestorih, namest jih pustit iti mierno damu.

Tudi pri nas je biu en škrakjac, an biu je vas preklet, ljudje so ga klical "Šivan tanček" an z njim sam imeu odpravilo tudi jest.

No vičer sam se vracju ponoc pruoti duomu, an kar sam biu že na pu pot...

»Jahahaha!! Jahahaha!«

»Čaj, čaj, sada ga dol otresem iz dreva.«

»Jahahaha, jahaha!«

»De bi ti biu preklet, si se preluožu, pa nies deleč... čaj, sada grem gor an boš videu.«

»Jahaha, jahaha!«

»Oh hudic, ka te bom loviu celo nuoc, počak, počak, de se usednem an odpočijem no malo.«

Pa kier sam biu utrujen an lepa an hladna je bila nuoc, sam preca zaspau. Pa tisti škrat me nie pustu par mieru dugo, sam se zbudu, kier sam ču viejo siec nad mano, je biu le on, "Šivan tanček".

»Ahh!!! Ti preklet!!!«

Sem huduo zarju an škrakjac se je ustrašu an se je zgubu. Dol po kostanju sam ču nieki, de je padlo na tla.

»Počak! Kaj je tuole, nieki se je zamešalo v listje, paš kam se je zgubilo. Počak, a daj tle, kaj je tuole, na majhna skiera.«

»Tale na more bit skiera od škrakjaca, buogvie, duo jo je tle zgubu. Počak, sada jo varžem du grapo.«

»Aaavvgrup!!!«

»Prekleti čudež, počak!«

Vargu sam skiero vic ku 50 metrov od mene an takoj sam se znajdu pri nji.

»A, tale muore bit pru skiera od škrakjaca, počak, še enkrat jo varžem.«

»Aaavvgrup.«

»Nazaj sam pri nji, počak, takole sam takoj doma, pa jo muoram vriec buj deleč.«

An sam jo zabrusu takuo mocnuo, de - jest sam ostu le, kjer sam biu...

»Hahahaj, hahahaj, tele krat ne bo nič, tele krat ne bo nič... Vargu si jo takuo mocnuo, de je padla kar na luno, an gor ne moreš iti, pa če boš priden, ti bom pomau, če varneš mi skiero, en bob ti bom dau, ki naglo zrase daj gor na luno, tam gor se spliezeš an najdu jo boš, varneš mi jo an ist takoj damu te pustu bom.«

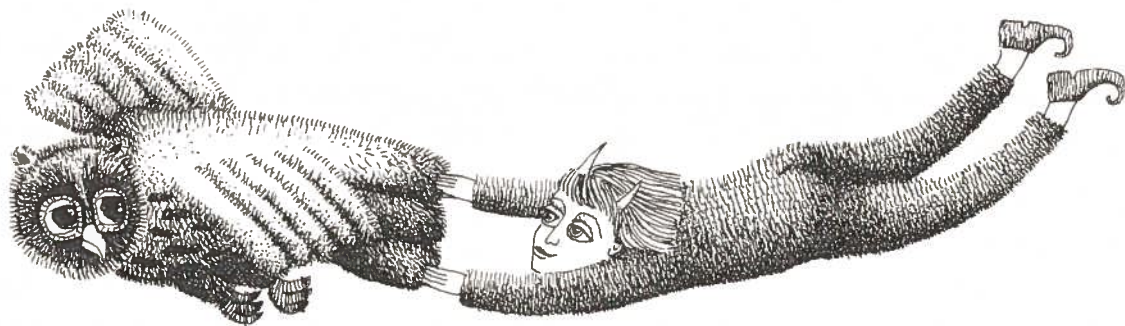
»Ja, ki morem ku viervat, varzi mi bob, de ga naglo zagrebem v zemljo.«

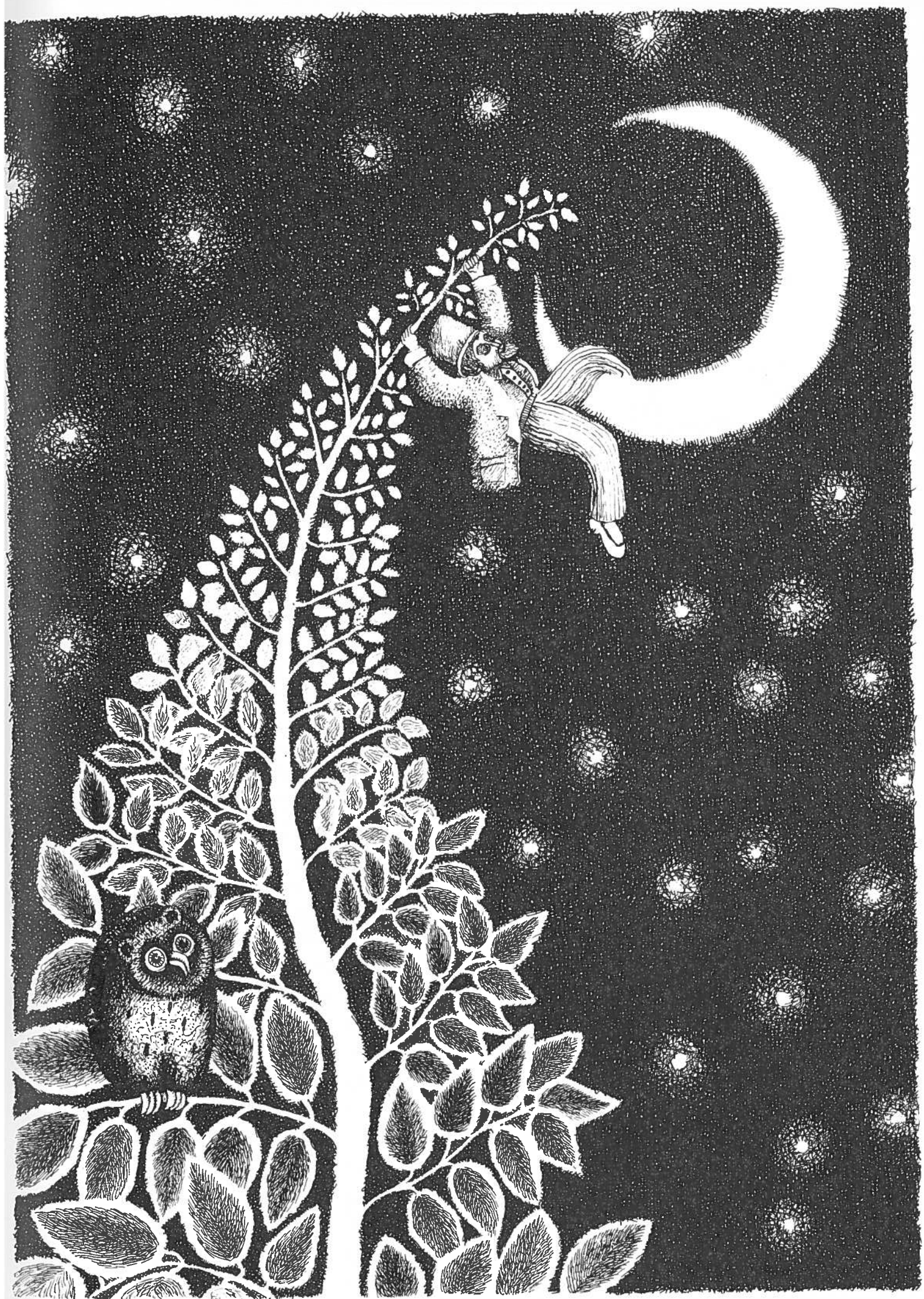
An ries, bob je naglo začeu rast an ist naglo se pliest po njim, an buj sam se ist potiu po bobu, buj on je rasu pred mano an sam se znajdu na luni; tam je bila skierca, vzeu sam jo an naglo nazaj... Pa bob, takuo ki je naglo rasu, takuo se je tudi naglo sušiu, an hvala Bogu sam biu že skoraj nazaj na tleh, kar se je pretargu.

Zleteu sam na tla an sam tako jamo nardiu, kjer sam padu, de sam šu v njo do pasa an se niesam mu ganit. Za se rešit sam muoru iti damu po lopato an sam se vekopu... an...

»An skiero?«

»Skiero sam vargu "Šivanu tančeku" an od takrat sam objubu, de s škrakjacam jo nie za imiet.

KAKUO NAMAZATI ADVOKATE

Stari ljudje so zmieram pravli, de z advokatom jo nie za imiet, kier ali na en kraj ali na drug te je zmieram namazu; pa nie bluo zmieram takuo. An hlapac, ki nie znu ne brat ne pisat, je za enkrat namazu advokata.

Gospodar je ukuazu hlapcu:

»Pujdi po konje v hliev, uklen jih pred voz an hodi na targ prodajat blaguo!«

»Ja, ja, takoj grem.«

Preca je biu na targu an predau, kar je imeu s sabo, pa...

»Kajšne lepe konje imaš, ali mi jih prodaš?«

»Ja, rad bi jih teu prodat, pa niesta moja.«

»Če mi jih boš prodau, ti dam an kup sudu!«

»Be, za take sude vam jih tudi prodam!«

Ja, an ries mu jih je prodau, an se varnu damu brez konju, če tudi pun sudu. Ku ga je gospodar zagledu:

»Kam si deu konje?«

»Prodau sam jih!«

»Ti si prodau konje, sa nieso bli tvoji!«

»Pa sam jih dobro prodau, nate, glejte tle, ki sudu, ali ste zadovoljen, ali sam pru opravu?«

»Jest necjem sudu, an te zatožem pred sodnika, za kar si naredu!«
Buogi hlapac nie viedu, ki narest, šu je k nemu advokatu an ga vprašu, kakuo se rešit.

»Ja, muoj fant, pru lepo si jo zapeku, težkuo ti bo pomat, pa če mi ti daš pu tvojih sudu, ki so ti dal za konje, te navadem, kuo se imaš obnašat za se rešit!«

»Ben, sa vam jih bom dau, če me riešete.«

»Narbuojš je, de kar prideš pred sodnika, se prodaš za naumnega, an vsak krat, ki te bo on kiek vprašu, ti pošujaj se s parstam čez nuos an zažvižgaj mu: Fiuu!!! Fiuuu!!!«

An takuo zgodilo se je pred sodnikom, ki ga je začeu vprašat:

»Ali ste vi teli an teli?«

»Fiuuu!!! Fiuuu!!!«

»Ali ste vi za hlapca pri teli družini?«

»Fiuuu!!! Fiuuu!!!«

»Orpo! ka ste mi tle parpejali naumnega človeka? Jest naumnega človeka ne morem sodit!«

An je odsodu, de ga muorajo pustit, an hlapac veseu an zadovoljen je šu po njega pot. Pohiteu je za njim tudi advokat:

»Ali si videu, kakuo sam te lepuo naučiu, sada mi boš dau pu tistih sudu, takuo ki sma bla zglihala!«

»Fiuuu!!! Fiuuu!!!«

»Ti si nauman, sa si mi biu obecju pu tvojih sudu!«

»Fiuuu!!! Fiuuu!!!« je odgovorriu hlapac, an šu po svoji pot. Takuo je namazu advokata, kier je bilo pru, če je biu nauman za sodnika, za ki bi ne meu bit tudi za advokata?

MARTVA AN ŽIVA VODA

Ankrat je biu an bogat, zlo bogat mož, an je imeu hlapce an dikle, ki so dielale za anj.

An dan je najdu, na viem kje ne kuo, no posebno ribo an so pravli, de tek jo bo pokušu, zastope vse, kar žvina guori.

Ribo je parnesu damu an jo je dau kuharju, an jau:

»Napravi mi tole ribo, pa gorje tebe, če jo pokuseš, jo ne smieš an jo ne smieš pokust!«

Besiede gospodarja so skarbiele kuharja, tarkaj je miešu oku ribe, dokjer jo je no malo pokusu.

Ku jo je pokusu, je že ču no muho ta na okne an je zastopu, kar žvina guori.

Muha je pravla:

»Joško, dam an mene no malo, Joško, dam an mene no malo!«

»Oh,« je jau, »ka je tuole? Tale je bila na posebna riba, razumem, kar žvina guori!«

Gospodarju nie poviedu, de jo je pokusu, tudi gospodar je sniedu ribo an tudi on, sevieda, je zastopu, kar je žvina guorila.

Malo dni potle gospodar ga je poklicu an mu je jau:

»Deleč, deleč, v niekim mieste živi na liepa zlo posebna čeča, ki ima zlate lase, zlatolaska, ki mi jo muoraš parpejat. Muoraš ušafat niek poseben studenec, kjer se toče živa an martva voda.«

Hlapac se je napravu an je šu.

Je hodu, hodu an je paršu na an travnik an od deleča je vidu, de se je nieki kadilo.

Se je parbližu an vidu goriet mrujišče. Je vzeu no malo vode an je pomoriu oginj an je ču mruje guorit:

»Hvala, Joško, hvala, Joško, ki si nas riešu, če boš imeu kajšankrat potriebo, spuobni se na nas.« An je šu napri, je šu, je šu an je paršu v vas, kjer so ribe prodajal, an adan je imeu eno ribo šele živo, an riba je prosila za vojo božo:

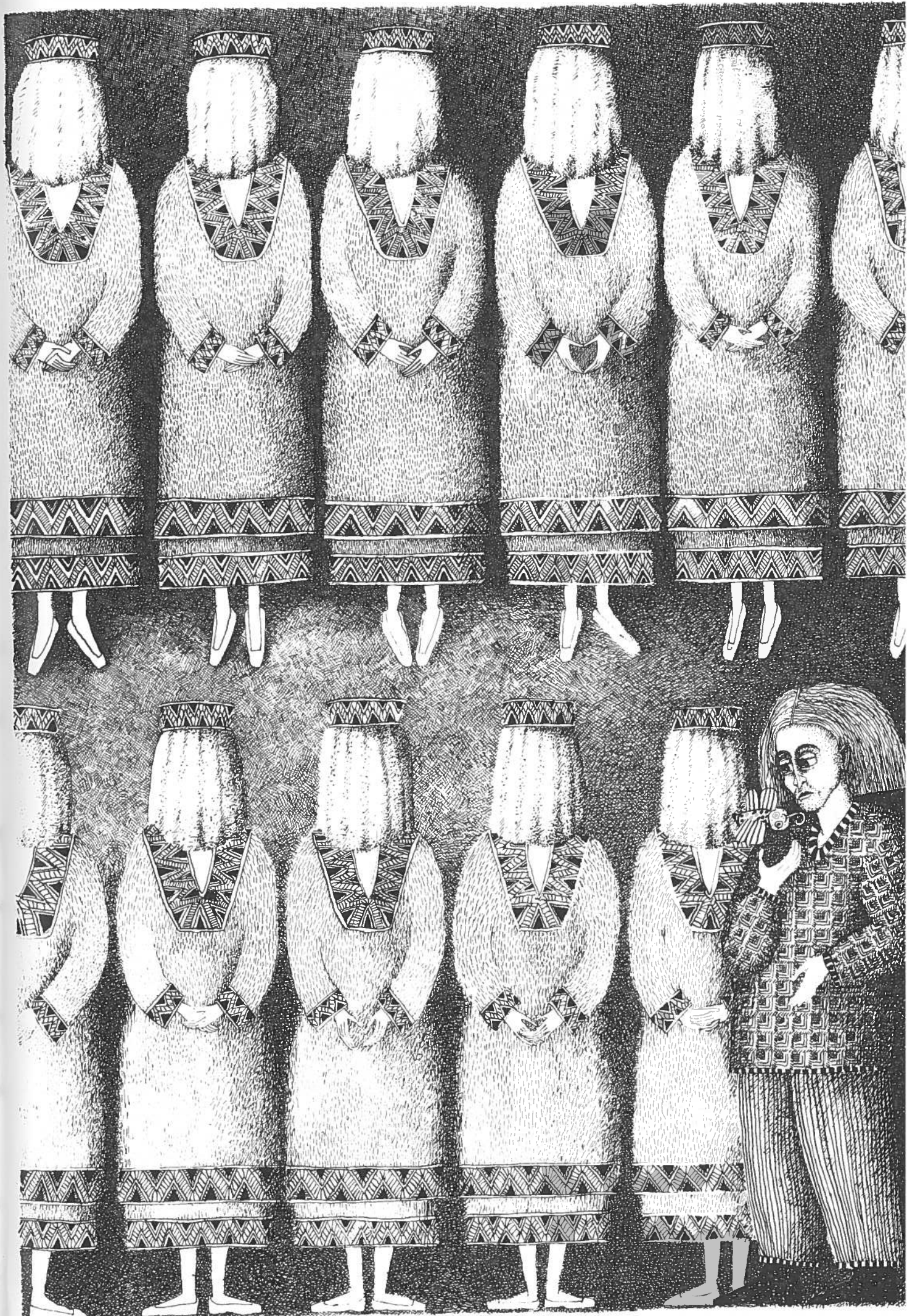
»Rešita me, rešita me, rešita mi življenje!«

Jošku se je usmilila an je ukupu ribo, pa namest jo ubit, jo je nesu nazaj v muorje.

Riba je veselo zaplavala, pa se je preca varnila an jala:

»Joško, če boš imeu kajšankrat potriebo, zmisni se na me.«

An je šu skuoz no host, vidu je no palčino an tu teli palčini je bila

na muha ujeta. Šele je bila živa an je prosila na pomuoč. Joško je arztargu palčino an riešu muho, ki mu je jala: »Joško, če boš imeu kajšan krat potriebo, zmisni se na me!« Takuo Joško je paršu v miesto, kjer je živiela čeča, ki je imiela zlate lase.

Precu je zviedu: mat je bila zelo hudobna, je pravla, de tek bo teu imiet nje hci za ženo, bo muoru pried narest tri reči, ki ga bo ona prašala.

An če ne?

Če ne, mu bo pa glavo odsiekla!!

Joško je paršu do nje an jo prašu čečo za jo peljat gospodarju. Mat mu je jala:

»Ti vieš, de muoraš tri reči narest, pried ku ti jo dam, an če jih ne nardiš, boš ob glavo!«

»Viem!« je odguoriu Joško.

»Dobro, parvo rieč,« je jala, »moja hci je šla ankrat se sprehajaj na travnik an se ji je pretargala karavda, ist viem, dost karavd je imiela an ti poviem, kje jih je zgubila: pa ti mi jih muoraš vse parnest do zadnje, če ne, boš ob glavo!«

Ja, Joško je šu na sanožet, trava je bila velika, kliče na pomoč mruje, je začeu gledat an subit jih je začu.

»Joško, al nas imaš potriebo? Den an facu tja na tla!«

An so mu začele nosit notar majhane karavde.

»Sada so vse,« so mu jale, kar je an cajt čaku; an je biu že zavezu facu an je teu iti, kar je ču, de je še adna uekala:

»Joško, Joško, počak, imam še adno, hodim buj počas ku te druge, mi je noga zgoriela tenčas, ki je mrujišče gorielo!«

On je počaku še tisto an je nesu mater od čeče celo karavdo.

Drug dan ona mu je jala:

»Ankrat moja hci je šla na muorje z barko an ji je padu parstan, jutre muoraš ti tist parstan mi parnest!«

Ja, Joško je šu k muorju, z barko je hodu če an sam an je mislu:

»Ma kam ga grem iskat, kuo ga najdem v takuo veliki vod. De bi bla tle tista riba, ki sam ji ankrat življenje riešu, ona bi mogla mi pomat.«

An takoj riba je paršla uoz vode an je vprašala:

»Kaj imaš potriebo?«

Ji je poviedu, ona mu je parnesla parstan an ga je nesu mater.

»Dobro, že dve reči si naredu, pa jutre bo te narbuj težka!« mu je za lon ona jala.

An drug dan ga je pejala tu no izbo an je bluo notar dvanajst čeč an vse so ble glih velike, vse so ble glih obliečene an vse so ble pokrite čez glavo, se nie obedna videla:

»Med telimi čeč je tudi moja hci zlatolaska, jo muoreš vebrat brez jih arzkrit!«

On je hodu okuole, okuole telih čeč:

»Kera more bit? Paš kuo jo veberem, če so vse pokrite čez glavo?

Ah,« je jau, »de bi bla tle tista muha, ki sam jo riešu, ona bi lahko če zdol pogledala!«

An muha je parletiel:

»Joško, ti biež počaso okuole an gor na vsako den roko, an jest ti bon pa pravla: "Tista ne, tista ne, tista ne," dokjer na prideš do zlatolaske.«

An ries on je poluožu roko an muha mu je pravla: "Tista ne, tista ne," dokjer nie paršu do zlatolaske an jau:

»Tala je.«

»Ben,« mat mu je odgovorila, »nobeden do sada nie biu takuo prid-an an zatuo ti rada dam, kar sam ti obecjala.«

Takuo drug dan jo je peju an mat mu je dala še tisto živo an martvo vodo, ki jo je njega gospodar vprašu.

Živa an martva voda je bla voda, ki je oživiela, kar je bluo martvega. Parpeju je zlatolasko gospodarju, pa ona se je zaljubila v Joška an ga je imiela puno rada.

Ko je gospodar tuole zviedu, se je arzjezu an ga je obsodu, de mu odsiečejo glavo. Ko so mu tuole nardil, zlatolaska je vzela tisto vodo živo an martvo an ga je pokropila.

Joško je nazaj oživeu lieuš an buj mlad ku pried.

Kar je zaviedu tuole gospodar, je jau:

»Odsečita glavo an mene, de ratam tudi ist lieuš an buj mlad!«

So mu odsiekli glavo, pa tiste vode nie bluo vic, so ga oblival z vsiem vodmi, pa on nie vic oživeu.

Takuo Joško an zlatolaska sta se mogla poročit an sta živiela veselo an zaljubljeno puno an puno liet.

PETELIN AN NJEGA ŽAKI

Ankrat v ni vasi sta živiela dan mož an dna žena, an tela žena je redila puno, veliko kakuoš.

Mož je imeu pa samuo adnega petelina. Se vie, de kakuoša nosejo jajca, an vsak dan žena se je smejala an po rit parjemala moža an mu guorila.

»Ti! Rediš tistega petelina, te zbuja, ti pieje, pa pogledi moje kakuoša, ki jajc mi znesejo, jest jih prodajam, imam sude, ti ga pa zastonj rediš.«

»Ja, pa je lep.«

»Pru lepe barve ima, pa ka ti pomaga?«

»Ja, imaš pru, sada grem an ga šcedem!«

An ries je šu, pa kar ga je imeu pred očmi, se mu je usmilu, pa smieh žene je imeu šele v ušesih an je zarju:

»Te necjem vic, te na bom vic rediu, biež, kod hočeš, te necjem videt vic!«

An ries petelin je žalostno pobrau svoje kopita v žaki an šu po sviete. Preca na pot je srecju lesico, ki ga je vprašala:

»Kam greš, zaki se takuo žalostno daržiš?«

»Gospodar me je vegnu iz hiše, an če hočeš viedet, kam grem, pujdi za mano, pujdi v muoj žaki!«

Lesica se mu je nabasala v žaki an petelin je šu napri. An hode, hode an hode... bušele so ga videle an ga vprašale:

»Kam greš takuo naglo?

»Če hočeta viedet, kam grem, pujta v muoj žaki, vas bom jest nesu!«
An tudi bušele so se nasule v žaki, an petelin je paršu do potoka, kjer je tekla voda. Tudi njo je skarbielo, kam bo, pa tudi njo je nabasu v žaki an teku frišno napri.

Padla je nuoc, an na delečin je petelin vidu dno hišo, tama se je dielala, takuo petelin je šu vprašat, če more prenočit, potarku je na vrata:

»Kaj hočeš?«

»Tama se diela, vprašati sam hoteu, če morem prenočiti pri vas?«

»Necjemo nobenega tle notar!«

»Vzami ga, vzami ga, mož muoj, ka na videš, kuo je liep an debeu, jutre ga lahko ubijemo an se napravemo dobro kosilo!«

»Ja, imaš pru, žena moja. - Pujdi, pridi k nam, te bomo zaparli v naš kokošnjak, kjer so naše kakuoša.«

»Ah takuo?! Ah?! Pa vam bojo še dugo sline tekle po mojih stegnah.« Takuo sam sabo jo je mislu petelin, an ko so vrata zaparli za njim, je spustu iz žakja lesico:

»Daj, tle jih imaš, lesica moja, vse tele kakuoša so toje, če si lačna!«

»Oh, hvala, petelin dragi, še nikdar se niesam takuo najedla, hvala an srečno pot, ist grem po moji.«

Pa gospodar, ki je ču kakuoša kričat, je udaru v kakošnjak, an ko je vidu, ka se je zgodilo:

»Prekleti petelin, kam si mi ščedu moje kakuoša! - Žena!!! Pujdi sam, daj, ka se je zgodilo!!«

»Ooo! Buoge moje kakuoša, prefardaman petelin!«

»Si pravla pru ti, žena moja, takoj ga muoram ubit, pa kier nam je tako zagodiu, ga kar živega varžemo v pec, za vsiem njega žakjam.«

»Počaki, de lepue potaknem.«

»Ja, potakni, bo, bo dobro! - Na, biež notar an lepue speci se!«
Pa petelin, ku so ga zaparli v pec, je spustu vodo an umoriu oginj. Kar gospodar je odparu pec za videt, če je petelin pečen, tele se mu je šele živ prikazu.

»Si pru fardaman, niesi petelin, ti si zluodi an zluodje žive pod tlan, sada vzamem lopato an te živega podkopam.«

An ries, mož je skopu dno veliko jamo, an kar je hoteu vrieć notar petelina, je tele spustiu iz žakja bušele, ki so huduo, huduo napikale moža, takuo huduo, de je biu vas oteku oku oči an nič nie vidu, an sam zleteu v jamo. Mož se je premietu po jami, potiu, arju, pa nie mu iz nje, an je začeu prosić petelina, naj mu rieši življenje. »Oh, petelin, parjatel muoj, pomagaj mi, reši me iz jame, če mi boš pomau iz tele nevarnosti, ti bom dau en žaki sudu.«

An petelin, ki je biu dobrega sarca, je moža riešu, an tele mu je dau velik žakjac sudu.

Petelin se je dau nazaj na pot. Pa kier nie viedu, kam iti, se je varnu k staremu gospodarju.

Glih zjutra je bluo in:

»Kikirikiii!!! kirikiii!!!«

»Oh, de bi biu ti preklet, nazaj se je varnu, ka si paršu dielat, vieš, de te necjem vic videt!«

»Trillilin, trillilin.«

»Muoj Buoh, ki sudu, kje si tuole pobrau? Tonina, Tonina, pujdi gledat, ka je parnesu damu muoj petelin.«

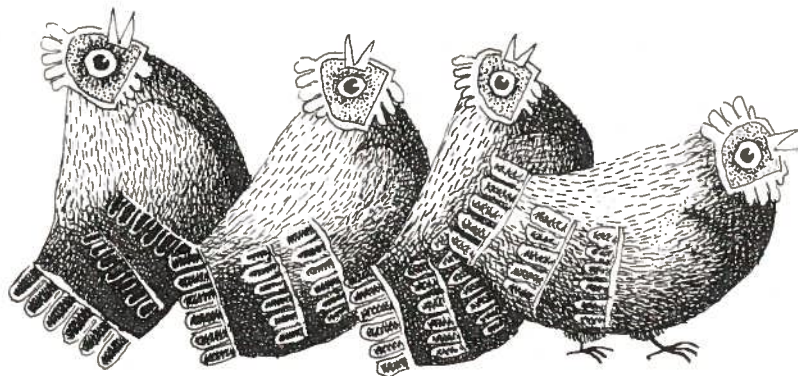
»Oooj, oooj, Mati Božja, kam si ga pošju po telo bogatijo?«

»Ah, ki viem jest, sam ga samuo vegnu iz hlieva, an mu prepoviedu se nazaj varnit!«

»A ja! Paš če jest veženem vse moje kakuoša, paš ki sudu mi parnesejo vse kupe. - Kuži, biežta proč vse kupe, sooo, sooo, an na varnita se damu brez sudu!«

Ja, an ries se nieso varnile an takuo gospa Tonina je ostala brez sudu an brez kakuoš.

Tuole pride rec, de tek hoče imiet vic ku druž, na zadnjo ostane s praznimi rokami.

STARI PAS

V adni hiš so imiel dnega starega pisa za vahto. Pa kier je biu pru star, nie mu vic vahte dielat ucam, ki so zmieram utiekale gor an dol, tja an sam, an vukje so ugrizinli vic ku kako. Takuo gospodar se je arzjezu an ga vecabu iz hiše:

»Biež proč, jest te ne bom vic rediu, si previc star an ne zaslužeš, kar snieš!«

An ries, pas je šu an po pot se je joku. An je srecju vuka, ki je biu njega narhujši sovražnik.

»Zakaj se jočeš?«

»Ja, videš, so me vegnal iz hiše, sam ratu previc star, me ne rabejo vic, an sada na viem, kam iti!«

»Muč, muč, ne jokaj se, jest te bom naučiu, kuo muoraš narest, za de te bojo nazaj imiel radi. Jutre, kar tvoji gospodarji puojdejo dielat na puoje ku vsak dan, ponesejo za sabo tudi svojega te malega sina, an sam prepričan, de ga pustjo na jopi, za grivo ku vsak dan. Jest bom gledu prit do otroka, ku de bi ga teu sniest. Tekrat pa prideš uon ti an jest utečem, an se bo zdielo, de si riešu otroka.«

»Ja, pa tebe ki bo za lon?«

»Daš mi eno jare, kar bo čas!«

»Dobro, se bomo videl jutre!«

Drug dan gospodarji so šli na puoje an ries so nesli otroka za sabo an ga pustili za grivo na planji. An nieso videl, de vuk se je bližu, pa so ga zagledal, kar pas je zalaju za njim.

»Ahh! Prekleta žvina, šele je tle okuole!!!«

»Oj, Mati Božja, še bruoazar! Pogledi, muoj muž, ka se je moglo zgodit!«

»Ja, bruoazar, de se je varnu, če ne je biu nesu vuk otroka, an ga je biu ščedu!«

»Pujdi, pujdi, dragi moj pisic, pujdi nazaj damu, za te bo zmieram pri nas an kos kruha!«

Pa so paršli časi, ko uca je imiela jare, an vuk se nie pozabu na objubo pisa:

»Paršu sam po mojo jare!«

»Nič ti ne dam, sa si jih že puno sniedu v tvojim življenju.«

»Al ja, takuo de mi ga nočeš dat, pa jest ti jo na paršenkam! Nardili bomo no ujsko, gor na brieze tele an tel dan, ob teli an teli ur.

Ti parpeji dva parjatelja, jest bom najdu druga dva an bomo videl, duo ima pru.«

Vuk se je pobrau an šu je vprašat duje prase an medveda, če mu bojo pomagal, pas pa nie najdu ku dno čuotasto mačko an dnega petelina.

Paršu je tisti dan an tista ura an trije parjatelji so se pobral pruoti bregu. Tam gor so jih že čakali te drugi an gledal, kada pridejo.

»Daj! Daj! Sada gredo, videm te parvega, ki nese dan hlod!«

Je biu pas, ki je nesu rep v luhtu.

»Te drugi po vsi pot kamanje pobiera!«

Je bila mačka, ki je čuotala.

»Te treči je pun nožu!«

Je biu petelin an njega liep rep se je laščeu pod soncam.

»Tle je buojš, de se skrijemo, ti medved spliezi se v smrieko, ti duje prase, gleda se lepuo skrit v listje, jest se pa za teli garim.«

Kar so paršli na breg, pas, mačka an petelin nieso nič videl an ...

»Paš ja, ka nieso še paršli?«

Pa na buha je oklala te duje prase an je zganilo rep, mačka, ki je pomisinla, de tam je na miš, je skočila na anj. Prase se je ustrašlo take kuraže an gor skočnilo. Še buj se je ustrašla mačka take debele miš an se spliezla gor po smriek.

»Oj, oj! Sada gre gor k mene,« je zakričau medved an skočnu dol mez smrieko an se ubu.

Vuk, ki je vse tuole videu, se je huduo zastrašu an veleteu iz garma an uteku. An pas... naglo za njim. To duje prase tudi nie čakalo, je letielo pa z drugim krajam an kumi sta utekla. Takuo pas s čuotasto mačko an s petelinam so udobili ujsko.

VUK, MOŽ AN MUŠ

Biu je ankrat dan vuk an pogostu so ga videli blizu vasi. Ljudje so se bal, no vičer ponoc je srecju lesico blizu potoka, lačan je biu an je teu sniest lesico.

Lesica je modra an dostkrat je imiela vuka za norca.

»Ka si norac,« mu je jala, »boš mene jedu, sa na manka rib tle notar, na kor ku an šeglot obiest za rep, ga vrie tu vodo, pridjo notar ribe, ga vetegnit uon an jih jest; an lepuo vieš, de so dost buojš kot jest.«

Vuk jo je bugu, je obiesu za rep an šeglot, ga je vtaknu v vodo an je čaku.

Ponoc je zamarzinlo an zjutra je biu zamarzjen rep an šeglot tu vod.

Ljudje so ga najdli an so šli klicat druge na pomuoc, de ga ščedijo.

Paršli so jagri, adan je pomieru, prestrielu mu je rep an vuk je uteku.

Vuk je leteu an je srecju po pot dnega moža an ga je prašu:

»Jagri me lovijo, me moreš skrit an mi rešit življenje?«

»Kam te denem,« je jau mož, »kam te skrijem?«

»Sa imate žaki, tu žaki skrite me!«

Mož ga je poslušu an ga je deu tu žaki.

So paršli jagri an so ga vprašal, če je vidu kajšnega vuka, pa mož je jau:

»Niesam vidu nobednega vuka!«

Potle je vuka spustu uoz žakja, pa kar ga je spustu, vuk je jau:

»Sam lačan, te sniem.«

»Oh!!,« je jau mož, »sam ti riešu življenje, sam te ohranu od jagru an sada me cješ sniest? Počaki manku, de srecjamo kajšnega, de ga poprašamo, al je pru, de me snieš!«

An ries so srecjal lesico an jo vprašal.

»Oh!!,« jala lesica, »tega na vierjem, de si mu riešu takuo življenje, nie ries, nie mogoče!!«

»Zaki nie mogoče,« je jau vuk, »pač je ries, me je riešu, pa ist ga sniem vseglh!«

»Ma ne, nie ries, zak ti se na zbasaš tu tisti žaki.«

»Pač se, sa sam biu notar, daj...« je jau vuk an se je nazaj nagatu tu žaki.

Kar je biu notar, lesica je jala možu:

»Sada ga imaš tu žakju, zavezaj ga in naredi z njim, kar češ.«

Mož ga je lepuo natuku an ga je vargu v grapo.

»Ah...«, je pomislu potle vuk, »okuole judi an okuole lesice je buojš na imiet opravila, je buojš, de grem buj gor na brieg, gor, kod pasejo žvino; so koze, uce, na kajšno vižo preživim.«

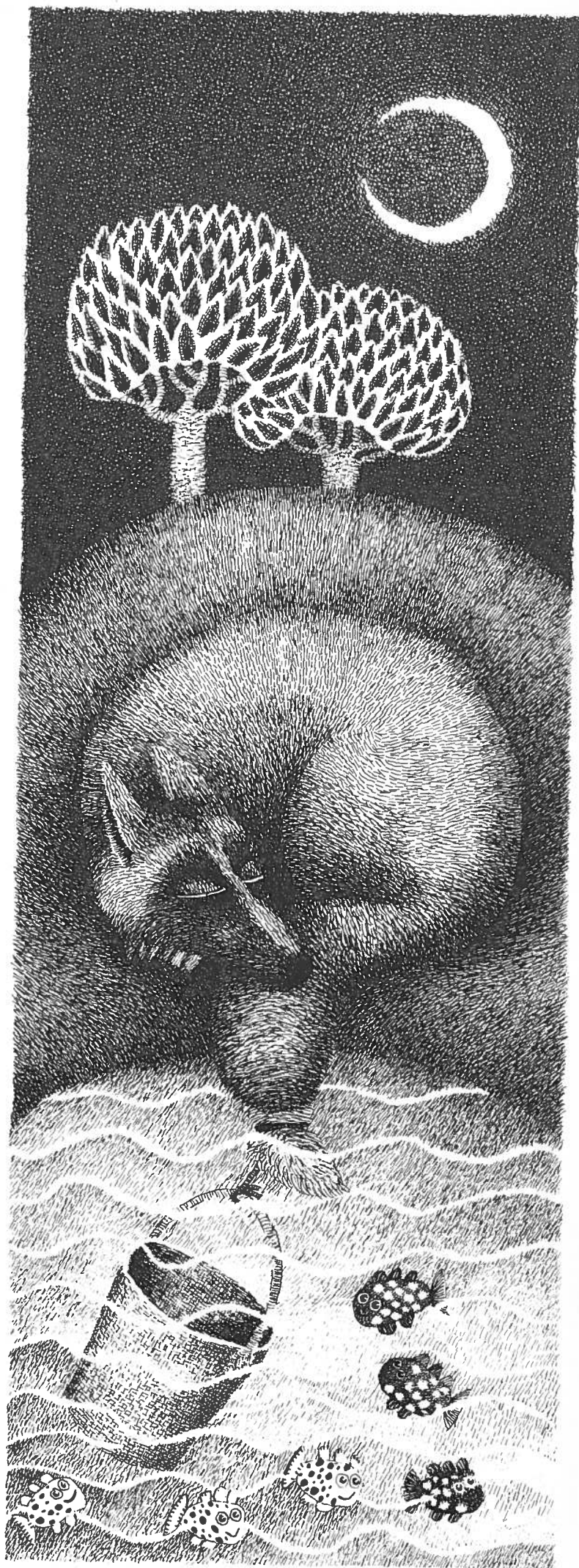
An ries je šu.

Tam pastir je imeu tudi dne-ga starega muša, tel muš je biu takuo navajen, de vsako nuoc, kar je bila ura iti damu, so nabasal mu na harbat dvie fažine darvi, an tekrat, čeglih je biu muš, se je biu navadu, de je ura za iti damu. An tele muš je pasu glih pod kopo. Paršu je vuk an se je počasi bližu kozi, ki je pasla pri kopi. Koza ga je gledala, se ga je ustrašla, an kier nie viedela, kam utec, je skočila gor na kopo.

Vuk jo je teu popast, koza se je tiela branit z rogmi, ka mu nie ujela glave med roge.

Od pezu pa se je zvarnilo vse na muša, koza z enim krajam an vuk z drugim.

Muš je teu rec, de je ura za damu iti, an se je pobrau an parnesu daj pred hišo, zadušenega, tistega navarnega vuka, ki so se ga vsi ljudje bal.

SAROMAK, KI JE IMEU ZA NORCA SMART

Bila je na družina ne zlo bogata, mizerjo so imiel, lakot; kar se je biu rodiu an otrok an so ga imiel karstit, pa nieso mogli nobednega ušafat za nunca.

Buog mož je šu po pot, joku se je od žalost.

Srecju je no lepo gospo, bielo obliečeno, ki ga je ustavla an prašala, zakaj se joče.

Poviedu je, de ima tako mizerjo, de obedan mu necje še otroka nest na karst.

»Jest bom nesla tojega otroka na karst!«

An ries je paršla, an kot so ga okarstil, je jala:

»Ti, ki imaš tako mizerjo, ki si tako buožac, donas te ist povabim an ne ti, tu tojo hišo.«

Pejala ga je tu no veliko jamo an tam not je bluo vse puno sveč, adne so ble velike, adne so ble majhane, adne so glih morjuvale; on je parjeu novo svečo an paržgau, an jo je deu na tist prestor.

»Oh... ka si naredu,« mu je jala gospa, »al vieš, de vsaka kandela je življenje od adnega človeka, tist je imeu glih za umriet an ti si mu deu drugo, si mu zdujšu življenje.«

»Ma,« je jau mož, »ti si smart.«

»Ja, ist sam smart, pa ti si mi se usmilu, si takuo buožac, de ti bom pomagala. Od donas napri moreš začet dielat za zdravnika, ti me boš vidu pri vsakim buniku: če me boš vidu par glave, ti moreš rec, de so te poklical prepozno an de ga na moreš vic ozdraviet, če pa me boš vidu par nogah od bunika, mu daš kajšno mazilo an tist človek bo ozdravu, takuo zaslužeš za preživet s tvojo družino.«

An takuo ries, od tisti dan napri, kar je biu kajšan bolan, tel mož ga je šu gledat an pri njem je videu smart, samuo on jo je videu; če je bila par glave, je jau:

»Se mu na more nič vic pomat, sta me pozno poklical.«

Če jo je videu pri nogah, mu je dau kako mazilo, pa ries človek je ozdravu.

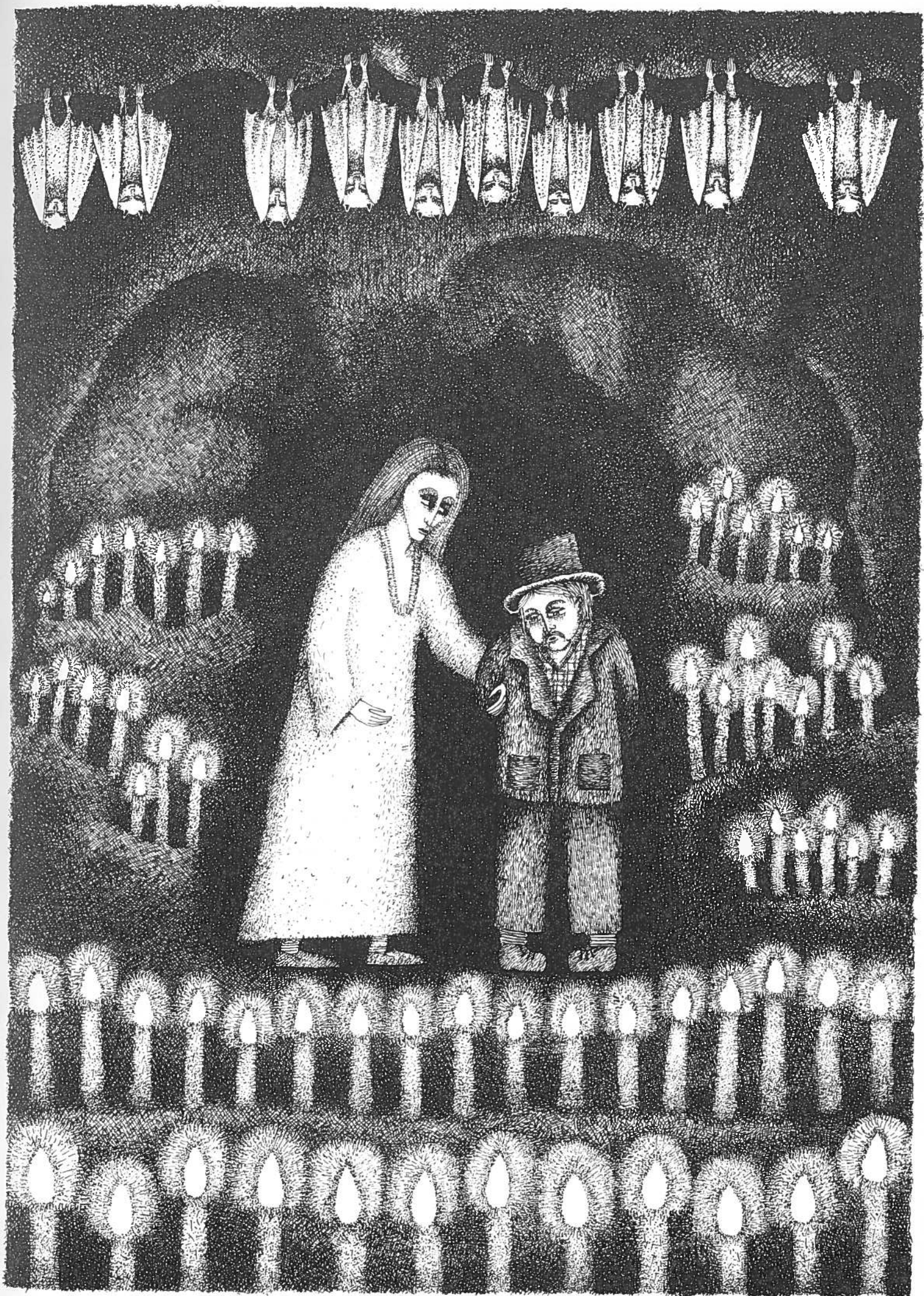
Začel so mu placjuvat an njega družina ja začela buojš stat.

Preca novica se je razglasila an je ratu imeniten zdravnik.

An dan je bila buna na zlo bogata žena; poklicala ga je an mu je jala:

»Dam ti kaj sudu, de ti na bo vic potreba dielat, če ti me ozdraviš.«

Pa on je videu smart pri glavi an nie viedu, ki narest. Rad bi biu

potegnu tiste sude, pa smart je bila par glave, pomislu je an jau:
»Ben!!! Se da kiek napravit, naj pridejo štieri moški!

Kar možje so paršli, je jau:

»Primita pastiejo vsak tu nim kote an na naglim jo obarnita!«

Možje so parjel pastiejo an obarnil, takuo smart je ostala pri nogah od gospe.

Gospa je ozdravila an dala sude, smart pa mu je jala:

»Od donas me na boš vic vidu.«

An takuo je an buožac imeu za norca smart.

Kulturno društvo »Rečan« si je že od začetka vzelo nalogo, da ohrani dušo slovenskega narečja, ki ga ljudstvo govori po Rečanski dolini.

Pravce so ena od bogatij, ki so jih naši ljudje ohranili, in Renzo Gariup je eden od tistih, ki se je potrudil, da se vse naše pravce ne zgube.

Prepisal jih je več kot petdeset in za to smo mu vsi zelo hvaležni. Ta hvaležnost pa bi ne bila dovolj konkretna, če ne bi društvo tudi poskrbelo, da se njegove pravce natisnejo v knjigi in posnamejo na trak.

Pravce smo posneli in natisnili v narečju, ki se govori v avtorjevi rojstni vasi, v Topolovem. To narečje lahko slišimo po vsej Rečanski dolini, je pa sorodno drugim beneških govorom in razumljivo, tako upamo, vsem Slovencem, saj je le malo različno od slovenskega knjižnega jezika.

Kulturno društvo »Rečan«

Ko sem bil majhen otrok in po gorskih vaseh Nadiških dolin ni bilo elektrike, radijskih oddaj, časopisov in niti ne denarja, da bi kupovali tako ali drugačno berilo, se ljudje niso mogli zanimati za dogajanja po svetu.

Četudi težko in v revščini, so živeli doma in vasi so bile polne ljudi; bilo jih je kot mravelj v mravljišču.

Imeli so tudi več časa kot danes, da so se med seboj pogovarjali in si pripovedovali stare in daljne zgodbe.

Tudi mi otroci smo posebno v zimskem času radi šli v kako drugo hišo, če so kje potrebovali otroško pomoč, da smo luščili fižol ali drobni kostanj za živino. Med delom so nam starejši ljudje pripovedovali žalostne, strašne in vesele pravce. Prav rad sem jih poslušal, ko sem bil otrok, in prav tako rad jih sedaj, ko sem star, pripovedujem otrokom.

Misliti, da otroci danes, ko imajo neskončno drugih zabav, še vedno radi poslušajo in berejo pravce, je morda le iluzija.

Pa vendar - če bi bilo res, da jih kljub vsemu radi berejo? To bi bilo meni v največje veselje.

Renzo Gariup

... antadã ...

zapisal: Renzo Gariup

ilustrirala: Luisa Tomasetig

opremila: Donatella Ruttar

uredila: Živa Gruden in Aldo Clodig

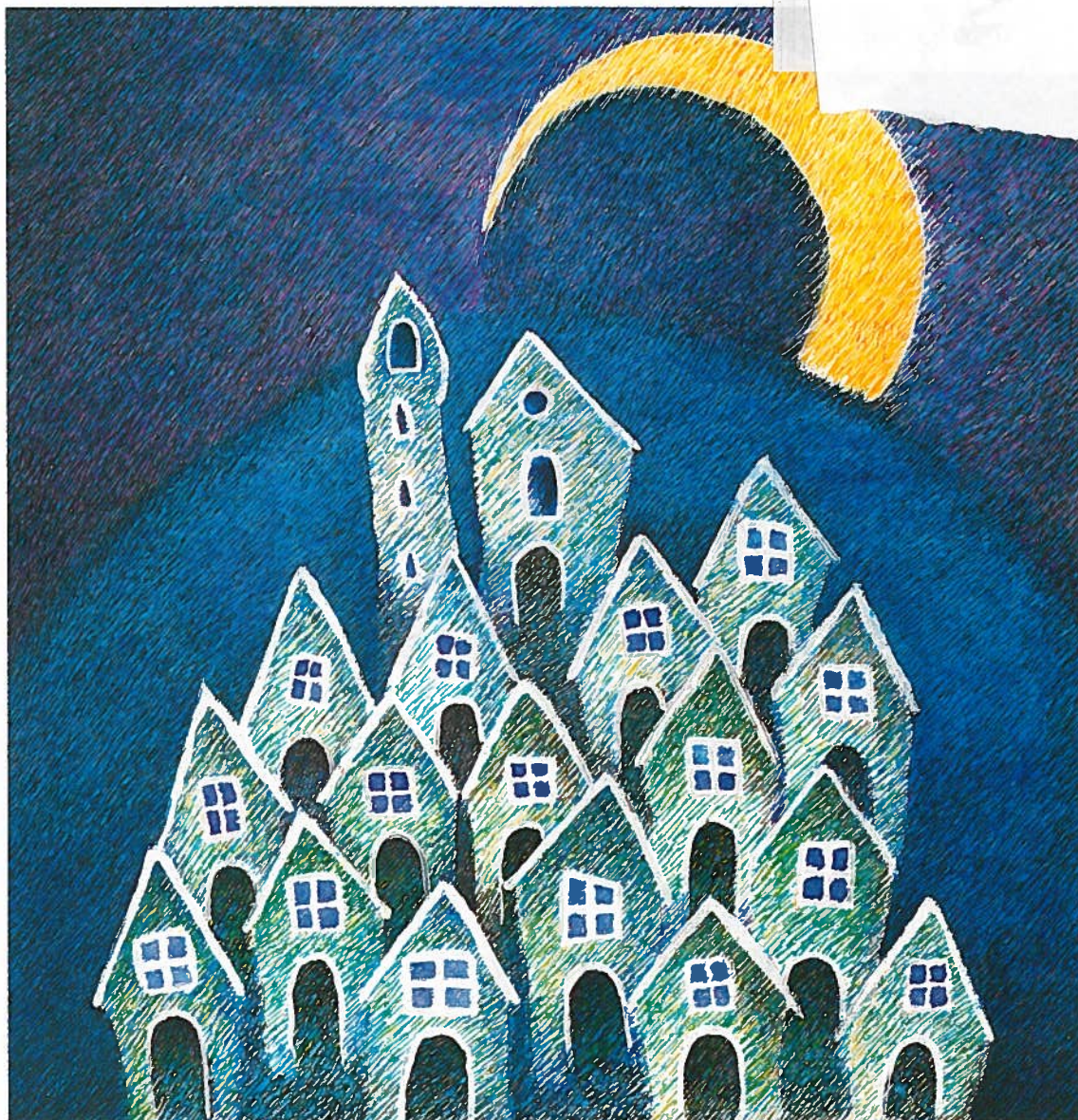
izdalo: kulturno društvo Rečan - Lesa - Grmek / Grimacco

založila: zadruga LIPA - Špeter / San Pietro al Natisone

tisk: Juliagraf - Premariacco (UD)

1992

Pravce *Petelin an njega žaki*, *Kakuo namazati advokate*, *Stari pas* in *Škrakjac "Šivan Tanček"* so izšle tudi na kaseti.

Današnjim in - zakaj ne? - tudi nekdanjim otrokom ponuja kulturno društvo Rečan v branje in poslušanje pravce iz Rečanske doline, ki jih je zapisal Renzo Gariup in ilustrirala Luisa Tomasetig: kot spomin na čas, ko so otroci čepeli na peči in poslušali, in kot zavezo izročilu, ki govori tudi v današnji čas.